

Ethnic Stereotypes: Factors of Formation and Their Use by Mass Media

Етнічні стереотипи: чинники формування та їх використання засобами масової інформації

Nataliia Semeniv
Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Наталія Семенів
кандидат психологічних
наук, доцент

E-mail: semenivnat@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6881-9691
Researcher ID: T-6794-2018

*Lviv Polytechnic National
University, Ukraine
12, Bandera street, Lviv,
Ukraine, 79013*

*Національний університет
«Львівська політехніка»,
Україна
вул. С. Бандери, 12, м. Львів,
Львівська обл., 79013*

*Original manuscript received June 02, 2018
Revised manuscript accepted November 05, 2018*

ABSTRACT

The perspective and the actual directions of the study of ethnic stereotypes are considered in the article. The author considered the factors of influence on the formation and development of ethnic stereotypes in the plane of existence of interethnic interaction.

The state of development of the concept on ethnic stereotype in modern psychology is analyzed. The relationships between ethnic stereotypes and social processes and interethnic interactions are revealed. The influence of interethnic interaction on the formation of ethnic stereotypes is established.

In the article the ethnic stereotypes forming process is analyzed, it is related with the psychological aspects of interethnic communications asso-

ciated with different types of social relations in society. The perspective and the actual directions of the study of ethnic stereotypes are considered. It is indicated that the forming of ethnic stereotypes reflects the psychological aspects of interethnic communications.

According to the article the ethnic stereotypes are the component object in the system of interethnic relations where any single element cannot be dominant or exist in isolation from others, i.e. ethnic relations and interethnic communication are interrelated and interdependent.

The methodology factors are analyzed in the article; they are used by modern psychology to study the complexity, uniqueness, specificity, validity of existence of ethnic stereotypes functioning. Much attention is given to characteristic discontinuity between the theoretical description of ethnic stereotypes and their practical solutions applied in the study of ethnic relations as a field of scientific knowledge.

The author established the study of ethnic stereotypes as a branch of science, it is a gap between the theoretical description of the psychological phenomenon and applied practical solution.

The author comes to the conclusion that there is a need in the development of systems of early prediction of conflict situations and the model of the emergence and spread of conflicts. This system will effectively prevent the crisis state of interethnic relations with dangerous consequences.

Key words: *ethnic stereotypes, interethnic relations, ethnic intensity.*

Вступ

Здійснюючи міжетнічну комунікацію, люди схильні визначати своє місце та місце інших людей в окремих категоріях усередині суспільства. Навіть у міру того, як сили глобалізації зменшують традиційні межі групи, прагнення до етнічного коріння й етнічної приналежності продовжує залишатись глибоко неспокійним соціальним ландшафтом у всьому світі. «Різноманітність» або «мультикультуралізм», що реалізуються у багатьох суспільствах, стали як точками напруження та суперечок, так і причиною розчарування. Навряд чи якийсь день проходить без випадків міжетнічних конфліктів, які висвітлюються у повідомленнях ЗМІ. У США та багатьох європейських країнах спостерігається дедалі більше визнання невдалої політики «різ-

номанітності», оскільки вона не обов'язково веде етнічні групи до спільних і значущих соціальних відносин.

Серед суперечливої наукової полеміки, що стосується етнічної картини світу, можна легко не помітити реальність, яку затьмарюють голосні та жахливі заголовки новин – випадки конфліктних ситуацій на етнічному ґрунті серед простих людей із різними етнічними ознаками в місцях спільного проживання, робочих місцях, школах і коледжах, а також у міжетнічних родин. Тому широко розповсюджена практика дослідження міжетнічних відносин на макрорівні вимагає посилення академічної уваги до постійних взаємодій між особами різних національностей на низовому рівні. Дослідження цих щоденних асоціацій і зв'язків є тією самою діяльністю, що необхідна для сприяння мирному співіснуванню та цілісності будь-якого етнічно різноманітного суспільства.

Дослідження міжетнічних взаємин, питання етнічної приналежності та міжнаціональних відносин були предметом дослідницької діяльності дослідників із соціальних дисциплін у Сполучених Штатах Америки ще з початку ХХ століття (Зіммель, 1950; Шуц, 1944; Стоункіст, 1937), а останнім часом вони значно розширились і проводяться у різних європейських країнах і за їх межами (наприклад, Asal, Findley, Piazza & Walsh, 2016; Clark & Henetz, 2012; Guelke, 2012; Koichi, 2015).

Стереотипізація як один із найважливіших механізмів соціалізації широко аналізувалася в дослідженнях О. Бодальова, Е. Еріксона, І. Кона, Дж. Міда, Г. Тарда, Г. Теджфела, А. Петровського, В. Петровського, Б. Паригіна. У контексті соціального сприйняття її розглядали Г. Андреєва, Г. Келлі, М. Корнеєв, Г. Оллпорт, Г. Старовойтова, Д. Тібо, Г. Фоманс. Етнічна свідомість була предметом вивчення в працях Ю. Бромлея, П. Гнатенка, О. Донченко, Г. Лебона, В. Павленко, Г. Солдатової, Г. Тарда, Л. Шкляра.

Упродовж тривалого часу головним інтересом соціальних психологів були етнічні стереотипи, упередження, за-

бобони, що проявлялися в міжгрупових відносинах. Починаючи з дослідження етнічних стереотипів (Katz, Braly, 1933), процес стереотипізації продовжує привертати увагу S. Khan (Khan, 2008), J. Hilton і W. von Hippel (Hilton, von Hippel, 1996), M. Karlins, T. Coffinan, G. Walters (Karlins, Coffman, Walters, 1969), C. Steele, J. Aronson (Steele, Aronson, 1995), M. Shih, T. Pittinsky, N. Ambady (Shih, Pittinsky, Ambady, 1999), Д. Мацумото (Мацумото, 2002) та багатьох інших дослідників. Проблеми процесу стереотипізації, основні функції, види стереотипів були порушені в роботі J. Hilton і W. von Hippel (Hilton, von Hippel, 1996), у якій автори по-новому розглядають етнічні стереотипи. Співвіднесення понять успіху і процесу стереотипізації цікавило S. Sue і H. Kitano (Sue, Kitano, 1973). M. Hogg і J. Turner вивчали процес «самостереотипізації» (self-stereotyping) як ефект, що виникає в міжгруповій поведінці й супроводжується соціальною категоризацією членів цієї групи (Hogg, Turner, 1987). Основна увага приділялася прогнозуванню очікуваних відносин між групами (Jackson, Hodge, Gerard, Ingram, 1996).

У вітчизняній науковій психологічній думці етнічні стереотипи знайшли відображення у процесі розгляду різних аспектів життя суспільства. Роль етнічних стереотипів у міжкультурному оцінюванні розглядалась О.Є. Бліною (Блінова, 2017). Вплив етнічних стереотипів на рівень національної толерантності вивчався М.Л. Ларченко (Ларченко, 2011). Застосування етнічних стереотипів у сучасній рекламі досліджувалося О. Шиприкевич (Шиприкевич, 2010). Етнічні стереотипи стали об'єктом дисертаційних досліджень А.У. Арсельгова, О.А. Белової, З.Ж. Гакаєва, М.А. Зверєвої, Р.В. Бухаєва, А.В. Бочкарьової, С.В. Гладких. Дослідник О.Г. Шмиглюк досліджував особливості уявлень учасників АТО про сучасного українця (Шмиглюк, 2016).

Мета статті – розглянути місце та значення етнічних стереотипів у системі міжетнічної комунікації етнічної

групи в міжетнічних взаєминах, проаналізувати чинники, що впливають на формування етнічних стереотипів, і стан розробки цієї проблеми у сучасних психологічних дослідженнях.

Завдання статті

1. Визначити рівень розробленості поняття «етнічний стереотип» у світовій психологічній думці.
2. Установити структуру стереотипу та визначення психологічних чинників, що впливають на формування етнічних стереотипів.
3. Визначити взаємозв'язки між стереотипами та соціальними відносинами в суспільстві, значення засобів масової інформації у формуванні стереотипів.

Методи та методика дослідження

Системність дослідження визначалася підходом до вивчення етнічних стереотипів як єдиного об'єкта психологічного дослідження, розкриттям зв'язків між етнічними стереотипами та міжетнічними взаєминами, виявленням зв'язків між різними компонентами системи міжетнічних взаємин і чинниками формування етнічних стереотипів.

Метод аналізу використовувався для визначення складових етнічного стереотипу, встановлення впливу окремих чинників суспільного середовища на формування етнічного стереотипу, вплив етнічних стереотипів на складові функції спілкування між представниками різних етнічних груп.

За допомогою системного аналізу визначено завдання дослідження, об'єкт дослідження, яким є етнічні стереотипи. Визначено структуру етнічного стереотипу, об'єкти і процеси, що стосуються формування й існування етнічного стереотипу. Надалі було проаналізовано складові компоненти етнічного стереотипу, їх взаємозв'язок із міжетнічними взаєминами, сформульовано висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.

Результати та дискусії

Термін «стереотип» виник ще у XVIII ст. У психологію він був уведений у 1922 р. американським публіцистом У. Ліппманом: «Стереотип – це прийнятий в історичній спільноті зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації інформації при розпізнаванні й упізнаванні навколишнього світу, заснований на попередньому соціальному досвіді» (Ліппман, 1922). Поняття «стереотип» було вивчено і доповнено в численних дослідженнях (Т. Шибутані, 1969; Д. Майєрс, 2004; Д. Мацумото, 2002; R. Barker, 2003; А.А. Налчаджян, 2004; Ю. Семендяєва, 1985 та ін.).

Етностереотипи – це спрощені, схематизовані образи етнічних груп, що характеризуються високим ступенем узгодженості індивідуальних уявлень. Під етнічними стереотипами розуміють відносно стійке уявлення про моральні, розумові, фізичні якості, притаманні представникам різних етнічних спільнот.

Виокремлено два види етнічних стереотипів (Солдатова, 1998):

1) автостереотипи – це думки, судження й оцінки, що стосуються власної етнічної спільноти;

2) гетеростереотипи – сукупність оцінних суджень про інші народи, про представників певної чужої етнічної групи.

До структури етностереотипу належать такі компоненти:

– ядро, що складається із системи уявлень про зовнішність представників цієї етнічної групи, її історичне минуле, особливості способу життя, трудові навички;

– мінливі судження щодо моральних і комунікативних характеристик цієї етнічної спільноти, що тісно пов'язані з ситуаціями міжетнічних і міждержавних відносин.

Стереотипи є соціальним явищем, а стереотипізація – це психологічний процес. Стереотипізація є результатом категоризації соціальних об'єктів. Створюючи соціальні категорії, індивід акцентує увагу на властивостях,

за якими люди, які належать до тієї чи іншої категорії, сприймаються схожими один на одного та водночас таки-ми, що відрізняються від інших.

Структура етнічного стереотипу є системою відносин, що відображає різноманітні типи соціальних зв'язків у суспільстві. Відповідно до думки S. Khan, для розуміння структури та змісту етнічних стереотипів необхідно брати до уваги такі процеси, як стереотипна згода або стереотипна реакція на загрозу членів певної групи (Khan, 2008). J. Hilton і W. von Hippel виокремлюють основні складові, що лежать в основі етнічних стереотипів, відзначаючи серед них вірування, характерні риси та поведінкові особливості представників певної етнічної групи (Hilton, von Hippel, 1996).

Проблема процесу стереотипізації, основні функції, види стереотипів знайшли відображення в роботі J. Hilton і W. von Hippel. M. Hogg і J. Turner вивчали процес «само-стереотипізації» (self-stereotyping) як ефект, що виникає в міжгруповій поведінці, що супроводжується соціальною категоризацією членів цієї групи (Hogg, Turner, 1987). Трикомпонентна структура етнічних стереотипів у вигляді знань, афектів і поведінки була вивчена L. Jackson, C. Hodge, D. Gerard, J. Ingram та ін. Основна увага була приділена прогнозуванню очікуваних відносин між групами (Jackson, Hodge, Gerard, Ingram, 1996).

Стереотипування – природний когнітивний процес. Він використовується психікою особистості для певного спрощення обробки інформації, в тому числі етнічної. Стереотипування стає формальним засобом обробки інформації, якщо психіка прагне до спрощення сприймання потоку щоденної інформації. Найефективнішим засобом обробки інформації, отриманої внаслідок соціальної комунікації, в тому числі етнічної, буде саме евристична обробка, а не систематична. Коли свідомість людини застосовує стереотипізацію, це зберігає когнітивну енергію (Snyder & Miene, 1994; Stephan, 1996), тобто цей психологічний засіб дає

змогу уникнути зусиль, що вимагають регулярної обробки соціальної інформації. Таким чином формуються психічні правила й образи (Chen & Chaiken, 1999; Lippmann, 1922), а також будуються стереотипи щодо інших соціальних або етнічних груп людей. На додаток до пізнавальної функції, стереотипність має свої соціальні та психологічні функції.

Виконуючи соціальну функцію, стереотипи допомагають підтримувати існуючий соціальний порядок шляхом визначення соціальних або культурних відмінностей між окремими етнічними групами, в тому числі етнічними меншинами (Allport, 1958; Carmichael & Hamilton, 1967; Dovidio et al., 1986). Психологічна функція стереотипізації породжує відчуття переваги представників однієї етнічної групи перед іншою групою людей, що слугує певним захистом від дії сторонніх чинників середовища (Allport, 1958; Ashmore & Del Boca, 1981; Hamilton, 1981; Hamilton & Troler, 1986; Snyder & Miene, 1994).

Тому, на думку автора, стереотипування етнічних груп людей, включаючи меншини, в будь-якому суспільстві є неминучою частиною міжетнічної комунікації, не зважаючи на те, про яку комунікацію йде мова – внутрішньоособистісну, міжособистісну чи опосередковану. Стереотипізація відповідає не тільки нашим пізнавальним потребам, але також слугує нашим соціальним і психологічним цілям.

A. Greenwald і M. Banaji звертають увагу на зв'язок між етнічними стереотипами та соціальними відносинами, поділяючи їх на свідомі й несвідомі. Несвідомі соціальні відносини визначаються авторами як «інтроспективно непізнані (неточні) сліди минулого досвіду, що поділяються на сприятливі чи несприятливі почуття, думки або дії щодо певних соціальних об'єктів» (Greenwald, Banaji, 1995).

Обидві концепції ставлення важливі з точки зору суспільства під час розгляду згубних поведінкових ефектів. Саме приховані стереотипи передусім передбачають поведінку в умовах низької мотивації та можливості контролю-

вати свою поведінку, тоді як явні стереотипи передбачають більш контрольовану поведінку в межах етнічних уявлень суспільства.

На думку автора, стереотипи у виконанні засобів масової інформації мають найбільший вплив на суспільство. Вивчення медіа-ефекту щодо використання стереотипів є важливим питанням у зв'язку з потребою формування гуманного та відкритого суспільства. Якщо стереотипи мас-медіа негативно впливають на неявні настрої, то зміст інформації, поданої через ці засоби, імовірно, може впливати на соціальну поведінку, наприклад, на соціальну взаємодію з членами етнічної групи в повсякденному житті.

Крім того, якщо стереотипи, що формуються через ЗМІ, впливають на явне ставлення, вони можуть додатково змінювати організовану соціальну поведінку. Навіть ті форми поведінки, які традиційно сприймаються як контрольовані суспільством (наприклад, голосування на виборах), можуть бути спотворені негативним неявним ставленням. У загальному підсумку, на думку автора, вплив медіа на обидві концепції формування етнічних стереотипів може мати важливі поведінкові наслідки.

ЗМІ виступають у ролі основних маніпуляторів свідомості. Вони притуплюють свідомість індивідів за допомогою інформації з метою сформуванню необхідну думку або ставлення до певної етнічної групи. Важливо, що при наявності інформації щодо будь-якого питання первинна інформація, що висвітлює це питання, буде вельми позитивно сприйнята масами. Тому так важливо дотримуватись принципу першочерговості в подачі того чи іншого матеріалу. Слід звернути увагу і на той факт, що повторюваність однієї і тієї ж інформації призводить до її несвідомого запам'ятовування, що також стає дуже важливим у питаннях інформаційно-психологічного впливу на психіку людей із метою моделювання їх подальшої поведінки. І не обов'язково охоплювати все суспільство загалом. Досить впливу на будь-яку його частину, щоб інші, заражені

діями цієї частини суспільства, підхопили заклик до певних дій.

На думку автора, важливу роль у формуванні стереотипів етнічного образу суспільства відіграють ЗМІ: саме через потік ЗМІ люди отримують початкові уявлення про етнічні групи, кожне з яких набуває певного забарвлення, яке не обов'язково є правдивим. Саме через засоби масової інформації люди отримують інформацію і часто не замислюються, наскільки їй можна довіряти. Говорячи про етнічні стереотипи, варто відзначити, що в мирний час вони загалом не змінюються, але коли починається будь-який конфлікт на етнічному ґрунті, ставлення до етногруп з боку учасників конфлікту змінюється. Те ж саме відбувається й зі стереотипами. Найчастіше ЗМІ вважають за краще відобразити етнічний образ із тієї позиції, що вигідна одній зі сторін конфлікту.

Н. Tajfel розглядає перераховані функції стереотипу на двох рівнях: індивідуальному та соціальному. На індивідуальному рівні представлені когнітивна і ціннісно-захисна функції, на соціальному рівні – ідеологічна (формування та збереження групової ідеології, яка пояснюватиме поведінку групи) й ідентифікуюча функції (створення і збереження позитивного «Ми-образу») (Tajfel, 1982).

За останні роки проводилася значна кількість досліджень щодо з'ясування ролі та значення впливу ЗМІ, особливо телебачення, на формування етнічних стереотипів. В. Greenberg і J. Brand провели всеохоплюючий контент-аналіз, який показав, що внаслідок впливу ЗМІ спостерігається стійке неадекватне і спотворене уявлення про етнічні меншини (Greenberg, Brand, 1993). В. McNair, приділяючи особливу увагу ЗМІ у формуванні або порушенні між-етнічних комунікацій, пропонує п'ять основних функцій, якими повинні, на думку автора, володіти сучасні ЗМІ для забезпечення «ідеального» демократичного суспільства. По-перше, вони повинні повідомляти про те, що відбувається. По-друге, навчати населення тому, як розуміти й ін-

терпретувати факти. По-третє, забезпечити «платформу» (умови, місце) для можливості вираження інакомислення. По-четверте, надати «розголос» рішенням урядових і політичних інститутів влади. І, нарешті, п'ята функція – слугувати засобом захисту різних політичних точок зору (McNair, 1999). Отже, як вважає S. Melone, ЗМІ мають великий потенціал перетворення інформації, створення умов для отримання точної та конструктивної інформації, протидіючи неправильним, неточним, помилковим сприйняттям (Melone, 1998).

J. Greenberg і T. Pyszczynski продовжили вивчення цієї теми, дослідивши вплив расистських і негативно забарвлених компрометуючих висловлювань щодо етнічних меншин. Так, негативне висловлювання ЗМІ активувало негативні думки і спричинило за собою негативну оцінку глядачів (Greenberg, Pyszczynski, 1985).

Кілька релевантних теорій формування етнічних стереотипів стосуються неявних і явних установок, включаючи модель асоціативної позиційної оцінки (Gawronski & Bodenhausen, 2006), уніфіковану теорію (Greenwald et al., 2002), модель MODE (Olson & Fazio, 2009) і метакогнітивну модель (Petty, Brinol & DeMarree, 2007).

Автор вважає, що етнічні стереотипи багато в чому визначаються культурними детермінантами, що склалися в традиційних суспільствах. Вони відіграють значну роль у формуванні поведінки великих соціальних груп щодо ставлення до інших людей. Однак культура людини не залишається незмінною. Вона змінюється під впливом багатьох чинників: способу життя, політичних режимів, міжетнічних контактів, змін видів діяльності, освіти тощо.

Вплив культурних чинників суспільства діє, насамперед, на нечисленні етнічні групи в суспільстві, які використовують як захист своєї ідентичності саме традиційний спосіб життя, що включає обмеженість зовнішнього спілкування, мовні бар'єри, глибокий традиціоналізм сім'ї. Варто було б сподіватись, що загальна освіта (осо-

бливо шкільна) й універсальні образи загальної культури зруйнують етнічні стереотипи. Однак, як показують дослідження зарубіжних авторів, етнічність і, отже, етнічні стереотипи, як крайня форма її прояву, не зникають. Інтенсивність суспільного життя, урбанізація та соціальна мобільність населення сприяють нерівності між групами всередині суспільства. Коли в етнічну групу проникають універсальна культура і технології, відбувається певна політизація етнічності, що відображається на етнічних стереотипах та упередженнях. Такі упередження формуються, в першу чергу, на негативних судженнях про групи людей із зовнішнього середовища. В основі таких суджень лежать емоції, і вони не збігаються з дійсністю. Насамперед, в основі негативних етнічних стереотипів лежить велике розчарування або неуспіх саме в суспільній або професійній конкуренції.

Автор вважає, що свій неуспіх індивіди проектують на інших, як правило, чужих, які стають головними руйнівниками звичних стереотипів життя і поведінки людини в етнічних групах, що сповідують цінності саме традиційного суспільства. При цьому в таких ситуаціях агресія може визнаватися групою найкращим засобом, порівняно з усіма іншими засобами боротьби та конкуренції в суспільстві. Саме ця агресія стає одним із головних чинників формування негативних упереджень і стереотипів.

Трансформація етнічних стереотипів як складних соціально-психологічних феноменів залежить від багатьох чинників, серед яких міжетнічне спілкування, участь у багатонаціональних організаціях і об'єднаннях, спільна трудова, освітня, наукова діяльність – одним словом, широкий комплекс заходів, що відображають багатогранність і виваженість етнонаціональної політики держави, спрямованої на зближення народів, формування загальних уявлень і цінностей.

Автор підтримує думку Gawronski & Bodenhausen (2006), що неявні та явні аттитюди свідчать про два різні

психічні процеси. Оскільки неявні аттитюди є наслідками асоціативних процесів, то явні аттитюди представляють результати пропозиціональних процесів.

Асоціативні процеси визначаються як автоматична активація психічних асоціацій у пам'яті. Отже, неявні аттитюди інтерпретуються як автоматичні афективні реакції, що виникають унаслідок певних асоціацій, які активуються автоматично, коли людина стикається з відповідним стимулом (Gawronski & Bodenhausen, 2006: 697). Цей процес не вимагає здатності до пізнання або наміру оцінити об'єкт. Асоціації можуть активуватися незалежно від того, чи вважає особистість ці оцінки цілком точними або неточними. Найважливіше, специфічні асоціації, що активізуються при зустрічі соціального стимулу, є основою, на якій будуються автоматичні афективні реакції.

Наприклад, перегляд місцевих телевізійних новин про злочин, вчинений темношкірим (стереотип новин), може активізувати певні поняття в пам'яті, пов'язані з «чорним кримінальним» стереотипом (Dixon & Maddox, 2005). Передбачається, що зв'язок між поняттями зміцнюється одночасною активацією обох понять. Отже, якщо два поняття – «афроамериканці» та «злочинці» активуються одночасно, сила автоматичного взаємозв'язку між ними збільшиться.

Сила автоматичного об'єднання може бути зрозумілою як потенціал для однієї концепції (наприклад, люди з темною шкірою), щоб активувати іншу (наприклад, кримінальну) (Greenwald et al., 2002). Наслідком цього є те, що коли в наступній ситуації зустрічається відповідний соціальний стимул (наприклад, колір шкіри), який активує поняття «темношкірий» у пам'яті, також із підвищеною вірогідністю активується поняття «злочинець» через збільшення сили автоматичного об'єднання (Arendt, 2012). Як наслідок, особа, яка негативно оцінює атрибути, пов'язані з груповим походженням, матиме більш негативне неявне ставлення до цієї соціальної групи (або члена цієї соціаль-

ної групи) порівняно з людиною, до якої сформовані більш позитивні асоціації (Park, Felix & Lee, 2007). На думку автора, в українських ЗМІ таке формування стереотипів використовується досить часто.

Вплив на формування прихованих стереотипів вивчався групою американських учених (Park et al., 2007; Weisbuch, Pauker & Ambady, 2009). Дослідження діяльності медіазасобів виявили, що вплив стереотипного медіа-контенту може вплинути на приховані стереотипи. Р. Park і його колеги з'ясували, що читання лише однієї статті про соціальну групу може вплинути на приховані стереотипи щодо цієї групи.

По-друге, Weisbuch і його колеги показали, що американські телеглядачі розважальних програм піддаються впливу так званих «невербальних зсувів» (тобто, невербальної поведінки, що визначає переважання однієї групи над іншою), а довготривалий вплив цього невербального упередженого розважального вмісту може вплинути на імпліцитні ставлення до цієї групи.

По-третє, дослідження в галузі політичних комунікацій виявило, що довготермінове висвітлення новин, що відображають певні упереджені політичні концепції, формує неявні аттитюди до цієї політичної концепції (Arendt, 2010). Автор зазначає, що таке довготермінове висвітлення новин під певним кутом зору є звичним засобом політичної боротьби, особливо перед загальнодержавними чи регіональними виборами.

Кумулятивний експозиційний ефект подання засобами масової інформації негативних фактів щодо певних етнічних груп впливає на асоціативні процеси, неявні аттитюди, формує та змінює асоціативну структуру пам'яті людини. Емпіричні докази довгострокового медіа-ефекту від впливу стереотипів новин виявив американський дослідник Northup (2010), який встановив, як вплив засобів масової інформації (телебачення, газети, Інтернет) корелює з негативним неявним ставленням студентів до певних етнічних

груп. У першу чергу, такий вплив був виявлений ним щодо етнічних груп афроамериканців.

Прямий ефект від впливу на явні стереотипи очікується лише тоді, коли засоби масової інформації безпосередньо впливають на сутність процесів. Як зазначали Gawronski & Bodenhausen (2006), такий вплив на пропозиціональне мислення можна краще пояснити традиційними теоріями переконання.

В умовах кризи українського суспільства засоби масової інформації у багатьох ситуаціях міжетнічної напруженості спрямовують на суспільство інформаційні посилення, що в більшості випадків сприяють формуванню в населення негативних стереотипів. Наприклад, інформуючи слухачів чи глядачів про кримінальні злочини, у багатьох випадках акцентується увага на походженні злочинця (місце народження), його етнічній приналежності тощо. Причинами негативного впливу ЗМІ на загальну етнічну ситуацію в країні є вкрай низький професіоналізм журналістів, редакторів і керівників інформаційних видань, особливо на регіональному рівні. Держава, в свою чергу, не здійснює належного контролю за діяльністю ЗМІ в частині дотримання конституційних прав громадян і не вживає відповідних заходів щодо спрямування громадської думки у напрямку відвертої ксенофобії.

Не сприяє ситуації й низька якість підготовки фахівців закладами вищої освіти та недостатній професійний відбір на посади у ЗМІ, що, здебільшого, проводиться за рахунок «кумівства».

На думку автора, найдієвішими способами зменшення негативного впливу стереотипів та етнічного упередження є безпосередні контакти між представниками різних етнічних груп, переосмислення та зміна етнічних уявлень. Усі ці способи вимагають від людей подолання своєї уявної етнічної «захищеності» та тривоги і розвитку міжетнічної взаємодії з різними людьми. В основі таких рішень є етнічна різноманітність, що стала ключем до зменшення впли-

ву етнічного упередження та негативних етностереотипів. Різноманітність у суспільстві, школах, навчальних закладах і на робочих місцях може бути найважливішим чинником для членів етнічної більшості, якщо існує прагнення до зменшення сили стереотипів та упереджень.

Висновки

Стереотипування, упередження та дискримінація за ознакою раси, етнічності, статі, фізичних вад, сексуальної орієнтації або віку є реальними глобальними проблемами. Отже, важливо розуміти процеси, що призводять до цих небажаних результатів розвитку сучасного суспільства. У сучасному світі, що характеризується швидким обміном інформацією, це може бути чинником формування дискримінаційної поведінки. Зважаючи на те, що існує довготривалий вплив стереотипів, упроваджених засобами масової інформації, необхідно продовжувати дослідження, що вивчають цей імпліцитний ефект.

Краще знання цього процесу, включаючи дослідження механізмів, що лежать в основі явища етнічного стереотипу, дасть нам змогу розробити стратегії зменшення негативного впливу засобів масової інформації на етнічні стереотипи, сформовані в суспільстві. Тоді дослідники зможуть випробувати різні стратегії боротьби з цими негативними медійними ефектами, тим самим дозволяючи суспільству адекватно протистояти можливим шкідливим наслідкам діяльності ЗМІ. Подальші дослідження формування етнічних стереотипів у засобах масової інформації можуть сприяти підтриманню тенденцій і вдосконаленню життя гуманного та відкритого суспільства.

Література

- Грабовська І. Сучасні українці у дзеркалі чужих та власних стереотипів. *Сучасність*. 2004. № 9. С. 139.
- Блинова О.Є. Роль етнічних стереотипів у міжкультурному оцінюванні студентської молоді. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*,

- Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2014. Вип. 23. С. 68–78.
- Євтух В. Етнічність. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етно-глобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
- Ларченко М.Л. Етнічні стереотипи та їх вплив на рівень національної толерантності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2011. № 4. С. 50–54.
- Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. М. : Смысл, 1998. 389 с.
- Шиприкевич О. Етнічні стереотипи в сучасній українській телерекламі. *Народна творчість та етнографія*. 2010. Вип. 1. С. 94–99.
- Шмиглюк О.Г. Особливості уявлень учасників АТО про сучасного Українця. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України*. 2016. Вип. 5. С. 261–266.
- Asal, V., Findley, M., Piazza, J.A., & Walsh, J.I. (2016). Political Exclusion, Oil, and Ethnic Armed Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 60 (8), 1343–1367.
- Bergen, D.D., Ersanilli, E.F., Pels, T.V.M., & De Ruyster, D.J. (2016). Turkish-Dutch youths' attitude toward violence for defending the in-group: What role does perceived parenting play? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 22 (2), 120–133.
- Dixon, T.L., & Maddox, K.B. (2005). Skin tone, crime news, and social reality judgments: Priming the stereotype of the dark and dangerous black criminal. *Journal of Applied Social Psychology*, 35 (8), 1555–1570.
- Gawronski, B., Strack, F., & Bodenhausen, G.V. (2009). Attitudes and cognitive consistency: The role of associative and propositional processes. In R.E. Petty, R.H. Fazio, & P. Brinl (Eds.), *Attitudes: Insights from the new implicit measures* (pp. 85–117). New York : Psychology Press.
- Greenwald, A.G., & Banaji, M.R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102, 4–27.
- Greenwald, A. G., Banaji, M.R., Rudman, L.A., Farnham, S.D., Nosek, B.A., & Mellott, D.S. (2002). A unified theory of implicit attitudes, stereotypes, self-esteem, and self-concept. *Psychological Review*, 109, 3–25.
- Hilton, J. L., & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York : Harcourt, Brace.
- Olson, M.A., & Fazio, R.H. (2001). Implicit attitude formation through classical conditioning. *Psychological Science*, 12, 413–447.
- Park, J., Felix, K., & Lee, G. (2007). Implicit attitudes towards arab-muslims and the moderating effects of social information. *Basic and Applied Social Psychology*, 29 (1), 35–45.

- Petty, R.E., Briñol, P., & DeMarree, K.G. (2007). The Meta-Cognitive Model (MCM) of attitudes: Implications for attitude measurement, change, and strength. *Social Cognition*, 25 (5), 657–686.
- Weisbuch, M., & Ambady, N. (2008). Affective divergence: Automatic responses to others' emotions depend on group membership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 1063–1079.

References

- Grabovska, I. (2004). Suchasni ukraintsi u dzerkali chuzhykh ta vlasnykh stereotypiv [Modern Ukrainians in the mirror of foreign and native stereotypes]. *Suchasnist – Modernity*, 9, 139 [in Ukrainian].
- Blynova, O.Ye. Rol etnichnykh stereotypiv u mizhkulturnomu otsiniuvanni studentskoi molodi [The role of ethnic stereotypes in intercultural assessment of student youth]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy [Collection of research papers of Kamianets-Podilskyyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine]*. 2014, 23, 68–78 [in Ukrainian].
- Yevtukh, V. *Etnichnist [Ethnicity]*. Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova, Tsentr etnogloballyky. Kyiv : Feniks [in Ukrainian].
- Larchenko, M.L. Etnichni stereotypy ta ikh vplyv na riven natsionalnoi tolerantnosti [Ethnic stereotypes and their impact on the level of national tolerance]. *Visnyk NTUU «KPI»*, 2011, 4, 50–54 [in Ukrainian].
- Soldatova, H.U. *Psihologija mezhjetnicheskoy naprjazhennosti [Psychology of interethnic intensity]*. Moscow : Smysl [in Russian].
- Shyprikeyevych, O. Etnichni stereotypy v suchasni ukrainskii telereklami [Ethnic stereotypes in contemporary Ukrainian TV advertising]. *Narodna tvorchist ta etnografiia [Folk art and ethnography]*. 2010, 1, 94–99 [in Ukrainian].
- Shmyhliuk, O.H. Osoblyvosti uiavlen uchasnykiv ATO pro suchasnoho Ukraintsia [Features of representations of ATO participants about the modern Ukrainian]. *Nauka i osvita [Science and Education]. Naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru NAPN Ukrainy*. 2016, 5, 261–266 [in Ukrainian].
- Asal, V., Findley, M., Piazza, J.A., & Walsh, J.I. (2016). Political Exclusion, Oil, and Ethnic Armed Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 60 (8), 1343–1367.
- Bergen, D.D., Ersanilli, E.F., Pels, T.V.M., & De Ruyter, D.J. (2016). Turkish-Dutch youths' attitude toward violence for defending the in-group: What role does perceived parenting play? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 22 (2), 120–133.

- Dixon, T.L., & Maddox, K.B. (2005). Skin tone, crime news, and social reality judgments: Priming the stereotype of the dark and dangerous black criminal. *Journal of Applied Social Psychology, 35* (8), 1555–1570.
- Gawronski, B., Strack, F., & Bodenhausen, G.V. (2009). Attitudes and cognitive consistency: The role of associative and propositional processes. In R.E. Petty, R.H. Fazio, & P. Brinol (Eds.), *Attitudes: Insights from the new implicit measures* (pp. 85–117). New York : Psychology Press.
- Greenwald, A.G., & Banaji, M.R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review, 102*, 4–27.
- Greenwald, A. G., Banaji, M.R., Rudman, L.A., Farnham, S.D., Nosek, B.A., & Mellott, D.S. (2002). A unified theory of implicit attitudes, stereotypes, self-esteem, and self-concept. *Psychological Review, 109*, 3–25.
- Hilton, J. L., & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology, 47*, 237–271.
- Lippmann, W. (1922). *Public opinion*. New York : Harcourt, Brace.
- Olson, M.A., & Fazio, R.H. (2001). Implicit attitude formation through classical conditioning. *Psychological Science, 12*, 413–447.
- Park, J., Felix, K., & Lee, G. (2007). Implicit attitudes towards arab-muslims and the moderating effects of social information. *Basic and Applied Social Psychology, 29* (1), 35–45.
- Petty, R.E., Briol, P., & DeMarree, K.G. (2007). The Meta-Cognitive Model (MCM) of attitudes: Implications for attitude measurement, change, and strength. *Social Cognition, 25* (5), 657–686.
- Weisbuch, M., & Ambady, N. (2008). Affective divergence: Automatic responses to others' emotions depend on group membership. *Journal of Personality and Social Psychology, 95*, 1063–1079.

АНОТАЦІЯ

У статті проведено огляд перспективних й актуальних напрямків вивчення етнічних стереотипів. Автором розглянуто чинники впливу на формування та розвиток етнічних стереотипів у площині міжетнічної взаємодії.

Проаналізовано стан розробленості поняття етнічного стереотипу в сучасній психології. Виявлено взаємозв'язки етнічних стереотипів із соціальними процесами та міжетнічною взаємодією. Установлено вплив міжетнічної взаємодії на формування етнічних стереотипів.

Проаналізовано процес формування етнічних стереотипів, пов'язаний із психологічними аспектами міжнаціональних комунікацій, які тотожні різним типам соціальних відносин у суспільстві. Розглянуто

перспективні й актуальні напрямки вивчення етнічних стереотипів. Автор вказує, що формування етнічних стереотипів відображає психологічні аспекти міжетнічних комунікацій.

З'ясовано, що етнічні стереотипи є складовим об'єктом системи міжетнічних відносин, у якому жоден елемент не може бути домінуючим або існувати в ізоляції від інших, тобто стереотипи і міжетнічне спілкування взаємопов'язані та взаємозалежні.

Проаналізовано методологічні чинники, які використовуються у сучасній психології для вивчення складності, унікальності, специфіки, дійсності існування та функціонування етнічних стереотипів суспільства. Значну увагу приділено характерному розриву теоретичного опису етнічних стереотипів і практичних рішень, що застосовуються під час вивчення етнічних відносин як галузі наукового пізнання.

Автор дійшов висновку, що існує необхідність розробки систем раннього прогнозування конфліктних ситуацій і моделі виникнення та поширення конфліктів. Ця система ефективно запобігає кризовому стану міжетнічних відносин із небезпечними наслідками.

Ключові слова: етнічні стереотипи, міжетнічні взаємини, етнічна напруженість.

Семенов Наталия. Этнические стереотипы: формирование и влияние на общество

АННОТАЦИЯ

В статье проведен обзор перспективных и актуальных направлений изучения этнических стереотипов. Автором рассмотрены факторы влияния на формирование и развитие этнического стереотипа в плоскости межэтнического взаимодействия.

Проанализировано состояние разработанности понятия этнического стереотипа в современной психологии. Выявлены взаимосвязи этнических стереотипов с социальными процессами и межэтническим взаимодействием. Установлено влияние межэтнического взаимодействия на формирование этнических стереотипов.

Проанализирован процесс формирования этнических стереотипов, связанный с психологическими аспектами межнациональных коммуникаций, тождественных различным типам социальных отношений в обществе. Рассмотрены перспективные и актуальные направления изучения этнических стереотипов. Указано, что формирование этнических стереотипов отражает психологические аспекты межэтнических коммуникаций.

Выяснено, что этнические стереотипы являются составным объектом системы межэтнических отношений, в котором ни один элемент не может быть доминирующим или существовать в изоляции от других, то есть стереотипы и межэтническое общение взаимосвязаны и взаимозависимы.

Проанализированы методологические факторы, используемые современной психологией для изучения сложности, уникальности, специфики, действительности существования и функционирования этнических стереотипов общества. Большое внимание уделено характерному разрыву теоретического описания этнических стереотипов и практических решений, применяемых при изучении этнических отношений как отрасли научного познания.

Автор пришел к выводу, что существует необходимость разработки систем раннего прогнозирования конфликтных ситуаций и модели возникновения и распространения конфликтов. Эта система эффективно предотвращает кризисное состояние межэтнических отношений с опасными последствиями.

Ключевые слова: *этнические стереотипы, межэтнические отношения, этническая напряженность.*